

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Голова приймальної комісії

Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського

В. Д. Будак

2023 року

**ПРОГРАМА ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ
ІЗ ПРОФІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ДЛЯ ВСТУПУ НА НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ
СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
032 ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ**

Розглянуто та схвалено
на засіданні приймальної комісії
МНУ імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 4 від «26» 04 2023 року)

МИКОЛАЇВ 2023

Прийом на навчання за ступенем магістр здійснюється на конкурсній основі за результатами фахового вступного випробування у формі тестування.

Вступники проходять тестування відповідно до програм підсумкової атестації бакалаврів:

http://history.mdu.edu.ua/?page_id=5647

Розробник програми фахового вступного випробування:

Доктор історичних наук, доцент

Д. В. Нефьодов

Завідувач кафедри історії, доктор історичних наук,
професор

Н. О. Рижева

Декан педагогічного факультету,
Кандидат філологічних наук, доцент
(відповідальний за результати роботи)

О. М. Олексюк

Затверджено на засіданні кафедри історії
Протокол № 18 від 04 квітня 2023 року

Затверджено на засіданні Вченої ради педагогічного факультету
Протокол № 7 від 13 квітня 2023 року

ЗМІСТ

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
2. ВИМОГИ ДО РІВНЯ ПІДГОТОВКИ ВСТУПНИКІВ	4
3. ПРОГРАМА ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ.....	5
4. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	10
5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	11

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму фахового вступного випробування зі спеціальності 032 Історія та археологія (згідно з Переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266) розроблено на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра відповідної спеціальності.

Програма визначає перелік питань, обсяг, складові та технологію оцінювання знань абітурієнтів під час вступу на навчання для здобуття ступеня магістра за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Мета фахового вступного випробування – перевірка рівня теоретичної та практичної підготовки абітурієнтів на базі здобутого ступеня бакалавр і формування рейтингового списку з абітурієнтів, які вступають на навчання для здобуття ступеня магістра за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Вступні випробування проводяться в обсязі навчальних програм з основних дисциплін навчального плану ступеня бакалавр – *Історія України та Всесвітня історія (з найдавніших часів і до сьогодення)*.

2. ВИМОГИ ДО РІВНЯ ПІДГОТОВКИ ВСТУПНИКІВ

Вступник повинен знати:

- ключові події, явища і процеси вітчизняної та всесвітньої історії;
- види, форми та джерела історичної інформації, методи їх дослідження;
- сукупність теоретичних засад, що дають змогу здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників навчально-виховного процесу, приймати рішення;
- методологічні і теоретичні основи методики навчання історії, її концептуальні засади;
- нові педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології;
- сучасні засоби навчання та способи їх використання у педагогічному процесі.

Вступник повинен вміти:

- порівнювати, пояснювати, узагальнювати та критично оцінювати факти й діяльність осіб, спираючись на набуті знання, власну систему цінностей, з позиції загальнолюдських і національних цінностей та на основі інформації, отриманої з різних джерел знань;
- здійснювати самоаналіз власної діяльності;
- здійснювати самоконтроль, самовдосконалення та самоосвіту з метою досягнення педагогічної майстерності, високого рівня професіоналізму та інноваційного стилю педагогічної діяльності;
- використовувати знання української та іноземної мови;
- взаємодіяти з оточуючими людьми, працювати у групі, володіти різними соціальними ролями;
- розглядати суспільні явища у розвитку та в конкретних історичних умовах певного часу;

- визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ і подій, діяльності історичних осіб;
- критично аналізувати й оцінювати історичні джерела;
- виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність;
- проводити дослідження різного рівня складності;
- використовувати набуті психолого-педагогічні і методичні компетенції для викладання історичних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах;
- організовувати відповідно до наукової організації праці пізнавальну діяльність учнів, власну педагогічну діяльність.

3. ПРОГРАМА ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Історія України

Тема 1. Стародавня історія України. Київська Русь і Галицько-Волинська держава.

Предмет і завдання курсу «Історія України». Періодизація історії України. Основні етапи історії української державності, національно-визвольного руху українського народу. Основні етапи розвитку людського суспільства. Найдавніші археологічні пам'ятки на території України. Поява людини сучасного типу на українських землях. Життя та побут людей “кам'яного віку”. Трипільська культури. Перші протодержавні утворення на українських землях: кімерійців, таврів, скіфів, сарматів. Античні міста-держави Північного Причорномор'я, Україна в епоху Великого переселення народів. Кочові народи. Готи. Гуни.

Основні теорії та етноси слов'янського етногенезу. Східнослов'янські племена і племінні союзи VII – IX ст. Духовна та матеріальна культура слов'янських племен.

Доба раннього середньовіччя. Київська Русь.

Теорії походження Київської Русі. Основні етапи розвитку державності в Київській Русі: політичний, економічний, соціальний та культурний розвиток.

Боротьба Русі проти монголо-татарських завойовників. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі. Історичне значення Київської Русі і Галицько-Волинської держави. Культура України IX – першої половини XIV ст.

Тема 2. Україна під владою Литви, Польщі та інших держав (XIV – перша половина XVII ст.)

Державно-політичний лад і суспільство Литви, Польщі. Литовська експансія. Приєднання українських земель до Литовського князівства. Литовсько-Руська держава. Феодальний лад, соціально-правова система. “Литовські статuti”. Міста та міщанство. Внутрішня та зовнішня політика литовських князів. Державне зближення Литви і Польщі. Кревська унія 1385 р.

Боротьба української верхівки за політичні права. Боротьба з московською експансією. Політична експансія Польщі на українських землях. Галичина у складі польського королівства. Боротьба польської шляхти за приєднання українських земель. Люблінська унія 1569 р. та її наслідки. Особливості

державно-політичної системи. Правовий статус українських земель в Речі Посполитій. Адміністративно-політичний устрій. Соціально-правова характеристика суспільства. Збільшення земельної власності литовськими й польськими феодалами. Виникнення магнатського й шляхетського землеволодіння. Магдебурзьке право в українських містах. Брестський церковний собор 1596 р. та його рішення.

Теорії походження козацтва. Дискусійні питання історії українського козацтва. Заснування Запорозької Січі. Реєстрове козацтво. Боротьба проти турків і татар. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої третини XVII ст. Гетьман П.Конашевич-Сагайдачний.

Тема 3. Національно-визвольна війна українського народу (1648-1676 рр.)

Причини і передумови «Великого повстання». Хід та наслідки національно-визвольної боротьби 1648-1654 рр. Внутрішня та зовнішня політика Богдана Хмельницького. Переяславська Рада та її наслідки для державності України. Період громадянської війни та двовладдя на території Правобережної та Лівобережної України. Обмеження та ліквідація української державної автономії в XVIII ст. Зруйнування Запорозької Січі. Культура України в другій половині XVII ст.

Тема 4. Україна в останній чверті XVII-XVIII ст.

Внутрішня та зовнішня політика гетьмана І. Мазепи. Полтавська битва та її наслідки. Антиукраїнська політика російського царизму. “Конституція” П. Орлика. Боротьба козацької старшини за відновлення державних прав України. П. Полуботок, Д. Апостол, К. Розумовський. Соціально-економічне становище. Ліквідація царизмом Гетьманщини і Запорозької Січі. Україна в російсько-турецьких війнах другої половини XVIII ст.

Правобережні та західноукраїнські землі в останній чверті XVII-XVIII ст. Поділ Речі Посполитої. Культура України в останній чверті XVII-XVIII ст.

Тема 5. Україна у XIX – на початку XX ст.

Українські землі у складі Російської імперії. Криза феодальної системи господарства. Участь українського населення у війні 1812 р. Декабристи в Україні. Початок українського національного відродження. Кирило-Мефодіївське братство. Т.Г. Шевченко. Кримська війна 1853-1856 рр. і Україна. Реформи 1860-1870-х рр. Антиукраїнська політика царизму. Суспільно-політичний рух. Діяльність громад. М. Драгоманов. Виникнення українських політичних товариств і партій. Соціально-економічна модернізація. Україна в Першій російській революції 1905-1907 рр.

Політичний та соціально-економічний розвиток західноукраїнських земель. Національно-визвольний рух. “Руська трійця”. Головна руська рада. Москвофіли і народовці. Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка. Виникнення політичних партій. І.Франко. Українська культура у XIX – на початку XX ст.

Тема 6. Боротьба за відродження державності України (1917 – 1920 рр.)

“Українське питання” в роки Першої світової війни. Лютнева революція 1917 р. в Росії. Початок української національно-демократичної революції. Доба Української Центральної Ради. М. Грушевський. Українська Народна

Республіка (УНР). Українська держава гетьмана П. Скоропадського.

Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Директорія УНР. В. Винниченко. С. Петлюра. Селянський повстанський рух. Н. Махно. М. Григор'єв. Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР). Х. Раковський. Ризький мирний договір. Причини поразки і уроки української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.

Тема 7. Україна в 20-30-ті роки ХХ ст.

Соціально-економічне і політичне становище України на початку 20-х років. УСРР в умовах непу (1921-1928 рр.). Україна в умовах утвердження тоталітарного ладу (1929-1938 рр.). Індустріалізація в Україні: хід і наслідки. Колективізація сільського господарства. Голодомор 1932-1933 рр. Політичні репресії в Україні. Політичне і соціально-економічне становище українських земель в складі Польщі, Румунії, Чехословаччини. Українська культура 20-30-х рр. ХХ ст.

Тема 8. Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

Україна в європейській політиці на початку Другої світової війни. Початок Другої світової війни.

Приєднання основної частини західноукраїнських земель до СРСР та їх "радянська". Початок Великої Вітчизняної війни. Окупація України військами Німеччини та її союзників. Нацистський окупаційний режим. Рух Опору в Україні. Визволення України від фашистських загарбників. Наслідки Другої світової і Великої Вітчизняної війни для України. Українська культура доби Другої світової війни.

Тема 9. Українська РСР в другій половині 40-х – першій половині 80-х років ХХ ст.

Соціально-економічне становище сільського господарства в Україні після закінчення війни. Експорт зерна на Захід, дотування українським хлібом нових соціалістичних сателітів, фінансування відбудови промисловості, ВПК, ядерних та зовнішньополітичних програм за рахунок матеріальних та людських ресурсів села, (що призвело до голоду 1946–1947 рр.). Проведення управлінської реформи щодо укрупнення колгоспів.

Реформи уряду в сільському господарстві з 1953 р. Ліквідація системи заготівель і введення схеми закупівлі продовольства у колгоспів. Політичне становище України, її роль на міжнародній арені.

Україна в умовах «десталінізації» (1956-1964 рр.) та в роки загострення кризи радянської системи (1965-1985 рр.).

Соціально-економічний розвиток України. Наростання застійних та кризових явищ у суспільстві. Політичне життя країни. Шістдесятники. Дисиденти. Об'єктивна необхідність політичних реформ.

Розвиток економіки, управління та соціальної сфери в другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр. Основні чинники кризових явищ в цих галузях. Закономірності еволюційної деградації та вичерпаності радянської соціалістичної системи в 1970–1980-х рр.

Тема 10. Утвердження незалежної України

Україна і процес перебудови в СРСР. Чорнобильська катастрофа.

Проголошення незалежності України. Суспільно-політичне життя в Україні в 90-ті роки. Вибори першого президента України. Соціально-політичне становище в незалежній Україні. Конституційний процес та особливості Конституції України 1996 р. Вибори до Верховної Ради 1998, 2002, 2006 рр.

Вибори Президента України 1999 р. Політична ситуація в Україні у 2000 - 2004 рр., причини її загострення.

Конституційна реформа 2004 р. Вплив демократизації політичної системи на політичну боротьбу в Україні у 2004–2008 рр. Економічні проблеми перших років незалежності (диспропорції у промисловості, розрив господарських зв'язків, роздержавлення, конверсія). Формування фінансово-промислових груп. Фінансова політика України. Сільське господарство та проблема власності на землю. Особливості розвитку регіонів. Проблеми та перспективи переходу до інформаційного суспільства. Світова економічна криза 2008 р. і Україна. Добробут українських громадян. Формування нових суспільних верств. Пенсійна реформа. Демографічна криза. Стан медичного забезпечення. Наука та освіта. Свобода слова. Національна ідея та регіональний патріотизм. Історична пам'ять суспільства. Основні цінності українців. Відродження релігійного життя. Зовнішня політика України. Цивілізаційна самоідентифікація населення.

Євроінтеграція. Взаємовідносини із США. Проблема «Україна–НАТО»: позиція влади та суспільства. Участь у міжнародних організаціях (ООН, Рада Європи, ОБСЄ, СНД). Миротворча діяльність. Україна напередодні президентських виборів 2004 року. Вибори президента. Боротьба між кандидатурами. Події «Помаранчевої революції». Президентство В. Ющенко. Політична та економічна криза. Вибори 2010 року. Президентство В. Януковича. Парламентські вибори 2012 року. Досягнення та труднощі нової влади. Міжнародна політика. Політика уряду М. Азарова. Підготовка та економічна складова Угоди з ЄС. Законодавче забезпечення Угоди з ЄС. Зрив підписання Асоціації з ЄС. Подальша протидія Уряду курсу на Євроінтеграцію.

Євромайдан. Характер та учасники протистояння. Позиція церкви. Мирна фаза протистояння. «Гаряча» фаза протистояння. Повалення режиму В. Януковича. Реакція у світі. Геополітичні наслідки. Трансформація політичної системи України. Революція гідності у мистецтві. Захоплення Криму Росією. Війна на сході України.

Розвиток культури України на початку XXI ст. Освіта. Наука і техніка. Українська література. Театр. Музика. Образотворче мистецтво і література. Досягнення спорту.

Всесвітня історія

Тема 1. Всесвітня історія, її періодизація та основні закономірності.

Актуальність вивчення всесвітньої історії. Географічні та хронологічні рамки. Періодизація всесвітньої історії.

Методологія дослідження у всесвітній історії. Формаційний і цивілізаційний підходи. Сучасні напрямки історичних досліджень (мікроісторія, макроісторія, усна історія, гендерна історія, історія читання тощо).

Джерелознавство всесвітньої історії. Типологія джерел.

Історіографія всесвітньої історії.

Тема 2. Первісна історія.

Джерела з первісної історії. Хронологія і періодизація (геологічна, археологічна, антропологічна, історична та інші). Відносна та абсолютна хронології.

Походження людини. Антропогенез. «Людина вміла». Архантропи і палеоантропи. Соціогенез. Доба праобщини. Сім'я та шлюб.

Завершення антропогенезу. Поява неоантропів. Виникнення мови, світоглядних уявлень та мистецтва.

Рання первісна община. Зледеніння і пристосування людини до кліматичних умов. Матріархат і патріархат. Розвиток привласнюючого господарства (збиральництво та полювання).

Пізня первісна община. Політогенез. Відтворююче господарство («неолітична революція»). Ремесла. «Революція вторинних продуктів» (поява молочних продуктів). «Транспортна революція» (винахід колеса та доместифікація коня і верблюда). Виникнення різних форм експлуатації. Зародження держави.

Тема 3. Історія Стародавнього Сходу. Джерела та історіографія історії Стародавнього Сходу. Неоліт і енеоліт Родючого півмісяця.

Месопотамія у III тис. до н.е. Шумерська цивілізація. Протописемний період. Ранньодинастійний період. Месопотамські деспотії: Аккадська держава, III династія Ура. Месопотамія у II – I тис. до н.е. Вавілонська держава. Ассирія.

Давній Єгипет. Раннє царство. Давнє царство. Середнє царство. Нове царство. Пізнє царство.

Мала Азія (Хетська держава, Фрігія, Лідія). Перська держава. Фінікія. Ізраїльсько-Іудейська держава.

Стародавні Індія та Китай.

Тема 4. Стародавні Греція і Рим. Джерела та історіографія. Географія та природні умови. Періодизація історії Стародавньої Греції та Риму. Крито-микенська Греція. Гомеровська і архаїчна Греція. Класична Греція (Греко-персидські війни, протистояння Спарти і Афін, посилення Македонії). Александр Македонський. Доба еллінізму. Культура стародавньої Греції.

Виникнення Римської держави. Царська доба в історії стародавнього Риму. Доба Республіки. Доба імперії (принципат, домінат). Культура стародавнього Риму.

Тема 5. Історія Середніх віків.

Джерела та історіографія історії середніх віків.

Європа в Ранньому Середньовіччі. Європа в епоху Високого середньовіччя (XI-XIII ст.) (країни і народи Східної, Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, країни і народи Західної Європи в XI-XIII ст., середньовічне місто та його боротьба за незалежність). Європа в епоху пізнього Середньовіччя (XIV – XV ст.).

Візантійська імперія.

Країни Азії та Африки в середні віки. Китай і Японія. Великий степ (держави і імперії кочовиків). Мусульманський світ. Індія.

Тема 6. Нова історія .

Загальні питання (Початок та основні закономірності історії Нового часу. Європа Раннього Нового часу. Особливості міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії у XVIII-XIX ст.). Слов'янські народи і країни Центрально-Східної Європи в новій історії. Нова історія країн Західної Європи та Америки (Англія, Ірландія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, США, Латинська Америка).

Історія країн Азії та Африки у новий час (Китай, Японія, Індонезія, Індія, Афганістан, Іран, Османська імперія, арабські країни, Тропічна Африка, Південна Африка).

Тема 7. Новітня історія.

Загальні питання (Перша світова війна 1914-1918 рр. Форми та основні риси суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку європейських країн у міжвоєнний період. Ідеологічна боротьба: лібералізм, консерватизм, комунізм та нацизм.

Друга світова війна (1939-1945рр.). Світ після Другої світової війни. Головні уроки і протиріччя всесвітньої історії XX століття. США, Канада і країни Латинської Америки в новітній історії. Новітня історія розвинутих країн Західної Європи (Великобританія, Франція, Німеччина, ФРН в 1949-1990 рр., НДР в 1949-1990 рр., Німеччина після 1990 р., Італія, Іспанія та інші країни західної Європи).

СРСР та країни Східної Європи в новітній час (СРСР, Польща, Чехословаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Югославія).

Країни Азії і Африки в новітній історії (Китай, Японія, Індія, Туреччина, країни Південно-Східної Азії, країни Середнього Сходу, країни Близького Сходу, нові індустріальні країни Сходу, країни Північної Африки, країни Тропічної та Південної Африки).

Міжнародне співробітництво у XXI столітті: проблеми глобального розвитку суспільства.

4. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Фахове вступне випробування проводиться у формі тестування.

Для проведення тестування формуються екзаменаційні групи в порядку реєстрації документів. Список допущених до тестування ухвалюється рішенням приймальної комісії, про що складається відповідний протокол.

Голова фахової атестаційної комісії, який відповідає за проведення вступного випробування, попередньо складає необхідні екзаменаційні матеріали: програми фахових вступних випробувань, тестові завдання, критерії оцінювання відповіді вступника.

Тестові завдання складаються відповідно до Програм фахових вступних випробувань. Програми фахових вступних випробувань оприлюднюються на офіційному сайті МНУ імені В. О. Сухомлинського (<http://www.mdu.edu.ua>).

Фахове вступне випробування проводиться у строки, передбачені Правилами прийому до Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Розклад фахових вступних випробувань, що проводяться МНУ імені В. О. Сухомлинського, затверджується головою Приймальної комісії і оприлюднюється шляхом розміщення на веб-сайті МНУ імені В. О. Сухомлинського та інформаційному стенді Приймальної комісії не пізніше ніж за три дні до початку прийому заяв та документів для вступу на навчання за відповідними ступенями та формами навчання.

На тестування вступник з'являється з паспортом.

Вступник одержує варіант завдання, який містить 20 тестових завдань, для кожного з яких передбачено 4 варіанти відповідей.

Абітурієнту необхідно для кожного завдання знайти правильну відповідь і позначити її у картці відповідей у рядку, який відповідає номеру цього завдання. Кожне завдання передбачає один правильний варіант відповіді. На виконання тестового завдання відводиться 2 астрономічні години (120 хвилин).

За результатами вступних випробувань проводиться оцінка рівня фахових знань за наступними критеріями:

Тестовий бал	Рейтингова оцінка 100-200
0	не склав
1	не склав
2	не склав
3	не склав
4	не склав
5	100
6	107
7	114
8	121
9	128
10	135
11	142
12	149
13	156

14	163
15	170
16	176
17	182
18	188
19	194
20	200

Апеляція вступника щодо екзаменаційної оцінки (кількості балів), отриманої на вступному випробуванні у МНУ імені В. О. Сухомлинського, повинна подаватись особисто вступником не пізніше наступного робочого дня після оголошення екзаменаційної оцінки.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

1. Адміністративно-територіальний устрій України: Довідник. – К., 2005.
2. Алексєєв Ю.М., Вертегел А.Г., Даниленко В.М. Історія України. – К., 2003.
3. Алексєєв Ю.М., Кравченко Н.М., Крижанівська В.П. Вступ до історії: Курс лекцій. – К., 2001.
4. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Д. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний етап. – К., 1994.
5. Бойко О. Історія України. – К., 2005.
6. Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до ХХ століття: Навч. посіб. – 2-ге вид. – К., 1998.
7. Брайчевський М. Конспект історії України. – К., 1993.
8. Верига В. Нариси з історії України (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.). – Л., 1996.
9. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – Вид. 2-ге, допов., доопрац. – К.: Наук. думка, 2005.
10. Видатні постаті України: Біографічний довідник. – К.: МАУП, Книжкова палата України, 2004.
11. Винокур О., Трубчанінов С. Давня і середньовічна історія України. – К., 1996.
12. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. Нариси політичної історії. – К., 1993.
13. Довідник з історії України: В трьох томах. – К., 1993-1995.
14. Енциклопедія історії України: В 5 т. / Гол. редкол. В.А.Смолій. – К.: Наук. думка, 2005.
15. Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення, персоналії. – К., 1993.
16. Жінки в історії України. – К., 1991.
17. Іванченко Р.П. Історія без міфів. Бесіди з історії української державності. – Вінниця: Континент-Прим,, 2004.

18. Ільєнко І. В пазурах у двоглавого: Українство під царським гнітом (1654-1917). – К.: Ярославів Вал, 2004.
19. Ісаєвич Я. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. – Л., 1996.
20. Історія держави і права України: У 2 ч. – Х., 1993; К., 1996.
21. Історія України / За ред. В.А.Смоля – К., 1997.
22. Історія України / За ред. Б.Д.Лановика – К., 2000.
23. Історія України: Навч. посіб. / О.Бажан, О.Білоусько, В.Власов, Ю.Мицик. – К.: Дельта, 2006.
24. Історія України: Навч. посіб. для студ. неістор. спец. вищих закл. освіти / За заг. ред. М.І.Бушина, О.І.Гуржія. – Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2007.
25. Історія України в особах. ІХ-ХVІІІ ст. – К., 1993.
26. Історія України в особах. ХІХ-ХХ ст. – К., 1995.
27. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006.
28. Історія України. Документи. Матеріали / Уклад., комент. В.Короля. – К., 2001.
29. Історія України. Нове бачення: В 2 т. – К., 1995, 1996.
30. Історія українського війська: У 2 т. – Л., 1992, 1996.
31. Історія українського селянства: Нариси в 2 т. – К.: Наук. думка, 2006.
32. Історія української еміграції. – К., 1997.
33. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн. – К., 1994.
34. Король В. Історія України. – К., 2005.
35. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: Довідник з історії України. – К., 1996.
36. Котляр М., Смолій В. Історія в життєписах. – К., 1994.
37. Литвин В. Історія України: Підручник. – К.: Наук. думка, 2006.
38. Лях Р. Історія України. – Донецьк, 1999.
39. Магочій П.Р. Історія України. – К.: Критика, 2007.
40. Малий словник історії України. – К., 1997.
41. Миколаївщина: літопис історичних подій / Під заг. ред. проф. М.М.Шитюка. – Миколаїв, 2002.
42. Михальчук П.А. Історія України: Навч. посіб. – Тернопіль, 2003.
43. Михальчук П.А. Історія України. Хронол. і термін. довідник. – Тернопіль, 2004.
44. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ ст. – К., 1994.
45. Нариси з історії України: новий погляд з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. – К., 1996. – Ч.1.
46. Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Збірник документів і матеріалів. – К., 1994.
47. Новітня історія України (1900-2000): Підручник / А.Г.Слісаренко, В.І.Гусєв, В.П.Дрожжин та ін. – К., 2000.
48. Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення: Навч. посіб. – 4-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2008.
49. Панченко О. Україна і євреї. – Гадяч, 2006.
50. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – К., 1995.
51. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998.

52. Попок А.А. Українці на Далекому Сході: організації, події, персоналії: Довідник. – К.: Альтерпрес, 2004.
53. Провідники духовності в Україні: Довідник / За ред. І.Ф.Кураса. – К., 2003.
54. Реєнт О.П., Шевченко В.М. Історія України у схемах і таблицях: Навч. посіб. для вузів і шкіл. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005.
55. Рибалка І. Історія України: У 2 ч. – Х., 1995, 1997.
56. Савченко Н.М., Подольський М.К. Історія України: модульний курс: Навч. посіб. – К.: Вид-во Фірма “ІНКОС”, “Центр навчальної літератури”, 2006.
57. Світлична В.В. Історія України: Навч. посіб. – 4-е вид. – К.: Каравела, 2008.
58. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – К., 1993.
59. Сергійчук В.І. Національна символіка України. – К., 1992.
60. Солдатенко В., Крижанківський В., Левенець Ю. Українська ідея: Історичний нарис. – К., 1995.
61. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.
62. Україна і Росія в історичній ретроспективі / В.Ф.Верстюк, В.М.Горобець, О.П.Толочко. – К.: Наук. думка, 2004. – Т.1: Українські проекти в Російській імперії.
63. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К.: Запоріжжя, 2002.
64. Ульяновський В., Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3-х кн. – К., 1994.
65. Федака С. Літописні джерела з історії княжої і козацької України-Русі. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2003.
66. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т. – К., 1997.
67. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій. – К., 1999.
68. Шкварець В.П. Мельник М.Ф. Історія рідного краю. Миколаївщина: Навч. посіб. – 2-ге вид., доопр., виправл., доп. – Миколаїв, 2004.
69. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид. 2-ге, переробл. та розшир. – К.: Критика, 2005.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

а) джерела:

1. Англосаксонская хроника. Пер. с др.-англ. Метлицкой З.Ю. – СПб.: Евразия, 2010. – 288 с.
2. Балканские народы и европейские правительства в XVIII - начале XX в. (Документы и исследования). - М.,1982.
3. Беда Достопочтенный. Церковная история народа англвов. – СПб.: Алетейя, 2003.
4. Видукинд Корвейский. Деяния саксов / Вступ. статья, пер. и коммент. Г.Э. Санчука. – М., 1975.
5. Геродот. Історія в дев'яти книгах. - К.,1993.
6. Год кризиса. 1938-1939: Документы и материалы. - В 2-х т.- М.,1990.
7. Гомер. Илиада. - М.,1960.
8. Гомер. Одиссея. - М., 1984.

9. Документы и материалы кануна Второй мировой войны. 1937-1939. Т. I-II. - М., 1981.
10. Документы истории Великой Французской революции. Т. 1-2.- М., 1990-1992.
11. Документы по истории Мюнхенского сговора: 1937-1939. - М., 1979.
12. Древний мир. Сборник источников по культурной истории Востока, Греции и Рима. - М., 1951.
13. З історії міжнародних зв'язків України: наука, освіта (XIX - 30-ті роки ХХ ст.). Документи і матеріали. - К., 1999.
14. Конституции государств Центральной и Восточной Европы / Отв. ред. В. Н. Варламова.-М., 1997.
15. Лавровский В. М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVIII в.-М., 1973.
16. Ливий Тит. История Рима от оснований города. Т. 1-4. /Пер. - М., 1991.
17. Международные отношения 1870-1918 гг. Сб. док. под ред. В. М. Хвостова. - М., 1940.
18. Оглашению подлежит: СССР - Германия, 1939 - 41: Документы и материалы. - М., 1991.
19. Политические и культурные отношения России с югославянскими странами в первой трети XIX века: документы. - М., 1997.
20. Права человека: Сборник универсальных и региональных международных документов.- М, 1990.
21. Россия и национально-освободительная война на Балканах. 1875-1878: Сб. документов. - М., 1978.
22. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640-1870). - М., 1990.
23. Страшнюк С. Ю., Пугач Є. П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи у країнах Східної Європи (50-80-ті роки ХХ ст.). Хрестоматія для історичних факультетів вузів. - Харків, 1998.
24. Стурлусон, Снорри. Круг земной. – М.: Наука, 1980. – 688 с.
25. Тегеран. Ялта. Потсдам: Сб. документов.- 2-е изд. - М., 1971.
26. Титмар Мерзебургский. Хроника. В 8 книгах/ 2-е изд., исправл./ Пер. с лат. И. В. Дьяконова. – М.: Русская панорама, 2009. – 256 с.
27. Україна на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У 2-х кн.-К., 1998.
28. Флавий Йосиф. Иудейская война. - Минск, 1991.
29. Флавий Йосиф. Иудейские древности.- М., 1994.
30. Фруассар Ж. Хроники. 1325 – 1340/ Пер., сост., предисл., прим., указат. А. В. Аникеева; Под науч. ред. Ю. П. Малинина. – СПб.: СПбУ, 2009. – 655 с.
31. Фукидид. История (в 8-и кн.).- Пер. с древнегреч. Л., 1981.
32. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы.- М., 1961.
33. Хрестоматия по истории Древнего Востока: в 2-х ч. - М., 1980.
34. Хрестоматия по истории Древнего мира /Под ред. В. П. Боруховича.- Саратов, 1989.

35. Хрестоматия по истории международных отношений. Вып. 11. Африка и Средняя Азия. - М.,1972.
36. Хрестоматия по истории международных отношений. Вып.1. Европа и Америка.- М., 1969.
37. Хрестоматия по истории южных и западных славян: В 3-х т. / Общ. ред. Ю.В.Бромлей. - Минск, 1987-1991.
38. Хрестоматия по новой истории: В 3-х т. / Под ред. А.А.Губера и А. В. Ефимова: М.,1963-1965.
39. Цезарь Гай Юлий. Записки/Пер.- М.-Л.,1988.
40. Цицерон Марк Туллий. Философские трактаты /Пер. - М.,1985.
41. Эразм Роттердамский. Философские произведения.- М.,1987.

б) література:

1. Алаев Л.Б. Средневековая Индия. – СПб.: Алетейя, 2003. – 304 с.
2. Альперович М.С., Слэзкин Л.Ю. История Латинской Америки (с древнейших времен до начала XX века) Учебное пособие.- 2-е изд.- М.,1991.
3. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании: В 2-х т. – М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
4. Ачкасов В.А., Ланцов С.А. Мировая политика и международные отношения: Учебник. – М., 2011.
5. Балакин В. Творцы Священной Римской империи. – М.: Молодая гвардия, 2004.
6. Бартелеми Д. Рыцарство: От древней Германии до Франции XII в. /Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. - СПб.: Евразия, 2012. - 584 с.: ил.
7. Бартлетт Р. Становление Европы. Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950 – 1350 гг. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.
8. Барышников Д.Н. Конфликты и мировая политика: Учебное пособие. – М., 2008.
9. Басовская Н. Столетняя война: леопард против лилии. – М.: АСТ, Астрель, 2002. — 428 с., [4], ил. — (Историческая библиотека).
10. Баччи, М. Демографическая история Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. ситал. А. Миролюбовой. - СПб.: Александрия, 2010. - 304 с.
11. Бебик В.М., Шергін С.О., Дегтерьова Л.О. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика. – К., 2006.
12. Беннет М., Брэдбери Дж. Войны и сражения Средневековья 500—1500 гг. / М. Беннет, Д. Брэдбери; пер. с англ. А. Колина. - М.: Эксмо, 2006. — 264 с: ил. —(История военного искусства).
13. Бжезинский З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство. – М., 2004.
14. Блок М. Феодальне суспільство. – К., 2002.
15. Богатуров А.Д. История международных отношений.1945-2008:Учебное пособие/ А.Д. Богатуров, В.В. Аверков.-М.:Аспект Пресс, 2010.-520с.
16. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV – XVIII вв.: в 3-х тт. – М.: Прогресс, 1986 – 1992.

17. Буданова В.П. Варварский мир эпохи Великого переселения народов. – М., 2000.
18. Бульст-Тилле М.Л., Йордан К., Флекенштейн Й. Священная Римская империя: эпоха становления/Пер. с нем. К.Л. Дробинской, Л.Н.Неборской; под. ред. И.О.Ермаченко. – СПб.: Евразия, 2008. – 480 с.
19. Васильев Л. С. История Востока: В 2 т. : Учеб. по спец. «История».– М.: Высш. шк., 1994.
20. Васильев Л.С. История религий Востока: Для вузов. – М.,2009.
21. Виймар П. Крестовые походы: Миф и реальность священной войны. – СПб.: Евразия, 2006. – 383 с.
22. Всемирная история: в 6 т. / гл. ред. А.О. Чубарьян. – М.: Наука, 2011 - 2015.
23. Гергей Е. История папства. - М.: Республика, 1996. - 463 с.
24. Голдсуорти А. Падение Запада. Медленная смерть Римской империи / Адриан Голдсуорти; пер. с англ . А.В. Короленкова, Е.А. Семеновой. - Москва: АСТ, 2014. - 733, [3] с. - (Страницы истории).
25. Григорьева И.В. Источниковедение новой и новейшей истории стран Европы и Америки. – М., 2011.
26. Грин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 1. - 720 с.: ил. — (Народы Земли).
27. Грин Дж. Р. Британия. История английского народа: В 2 т. - Мн.: МФЦП, 2007. - Т. 2. - 680 с.: ил. — (Народы Земли).
28. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
29. Гуревич А.Я. Походы викингов. – М., 1966.
30. Дацышен В.Г. Новая история Китая: учебное пособие. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2007. – 346 с.
31. Дацышен В.Г. Новая история Японии: Учебное пособие/ В.Г. Дацышен. – Красноярск: Красноярский государственный педагогический университет им. В.П. Астафьева, 2007. – 200 с.
32. Дейвіс Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П.Таращук, О.Коваленко. – К., 2001.
33. Делюмо Ж. Цивилизация Возрождения/ Пер с фр. И. Эльфонд.- Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 720 с. – (Серия «Великие цивилизации»).
34. Дюби Ж. Средние века (987 - 1460): От Гуго Капета до Жанны д'Арк. – М., 2001.
35. Европейская дипломатия и международные процессы эпохи Наполеоновских войн / Под ред. А.В. Торкунова. – М., 2013.
36. Европейский Союз: Справочник-путеводитель /Под ред. О.В.Буториной, Ю.А. Борко и др. – 2-е изд. – М., 2003.
37. Елисеефф В., Елисеефф Д. Цивилизация классического Китая. – Екатеринбург: У-фактория, 2007. – 640 с.
38. Енциклопедія історії України: В 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій та ін. – К., 2003-2013. – Т. 1-9.
39. Європейський Союз. Словник-довідник. – 2-е вид., оновлене. – К., 2005.

40. Жалоба І.В. Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останій чверті XVIII - 60-х роках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучення). – Чернівці, 2004.
41. Ивонин Ю.Е. Международные отношения в Западной и Центральной Европе XVI в. – Смоленск, 2001.
42. Имяреков С.М. Внешняя и внутренняя политика России в начале XXI века. – М., 2012.
43. История Болгарии: В 2-х т. - М.,1954-1955.
44. История Венгрии: В 3-х т. - М.,1971-1973.
45. История Византии/ Под ред. С.Д.Сказкина.-Т.1-3.- М.,1967.
46. История Востока : в 6 т. / редкол.: Р.Б. Рыбаков, Л.Б. Алаев, В.Я. Белокреницкий и др.; Ин-т востоковедения РАН. - М.: Вост.лит., 1995-2006.
47. История Второй мировой войны 1939 -1945: В 12 т. - М., 1973-1982.
48. История дипломатии: В 5-ти т. Изд. второе.- М.,1959-1979.
49. История Древнего Востока. Ч.1.-М, 1983; Ч.2.- М.,1988.
50. История Европы: В 8 т. – М., 1991-2000. – Т.1-5.
51. История Ирландии.- М.,1980.
52. История Италии: В 3-х т. /Под ред. С.Д.Сказкина.- М.,1970-1971.
53. История Китая; Учебник / Под редакцией А.В. Меликсетова. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: МГУ, «Высшая школа», 2002. — 736 с.
54. История Латинской Америки. Доколумбова эпоха - 70-е годы XIX века/Отв. ред. Н.М. Ларов.-М.,1991
55. История международных отношений и внешней политики СССР. 1917-1987: В 3т. – М., 1983-1985.
56. История новейшего времени стран Европы и Америки. 1918-1945 / Под ред. Е.Ф. Язькова: Учеб. - М., 1989.
57. История новейшего времени стран Европы и Америки. 1945-1990 гг. / Под ред. Е.Ф.Язькова: Учеб. - М.,1993.
58. История Нового времени. 1600-1799 годы: Учебник / Под ред. А. Чудинова, П.Уварова, Д. Бовыкина. – М., 2012.
59. История Норвегии/ Под ред. А.Я. Гуревича, А.С. Кана. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
60. История Польши: В 3-х т. - М.,1954-1956.
61. История России (Россия в мировой цивилизации): Уч.пособие. – М.,1997.
62. История Румынии: В 2-х т. - М.,1971.
63. История средних веков. В 2-х т. / Под ред. З.В.Удальцовой, С.П.Карпова.- Т.І-ІІ.- М., 2010.
64. История стран Азии и Африки в средние века. Учебник для вузов.- Т.1-2 / Ф.М.Ацамба и др. - М.,1987.
65. История стран Центральной й Юго-Восточной Европы XX века / Под. ред. Фадеева А.В. - М.,1997.
66. История США: В 4-х т./ Отв. ред. Г.Н.Севастьянов. – М., 1983-1987.
67. История Франции: В 3-х т. / Под. ред. А.З.Манфреда и др. - М.,1972-1973.
68. История Центрально-Восточной Европы / Н.Алексюн, Д.Бовуа и др. – М., 2009.

69. История Швеции/ Под ред. А.С. Кана. – М.: Наука, 1974. – 720 с.
70. История человечества: В 7-ми томах. – М.: Магистр-пресс, 2003.
71. История Чехословакии: В 3-х т. - М., 1965-1960.
72. История Югославии: В 3-х т. -М.,1963.
73. История южных и западных славян. Курс лекций. - М.,1998. - Т. 1-2.
74. История южных и западных славян: Курс лекций / Отв. ред. И.В.Созин. – М., 1979.
75. Історія західних та південних слов'ян: ХХ століття / Є.П.Пугач та ін. - Харків, 1998.
76. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001.
77. Кардини Ф. Европа и ислам. История непонимания. – СПб.: Alexandria, 2007. – 332 с.
78. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа, 400 – 1500/ Пер. с англ.; Предисл. Д.Э. Харитоновича. - М.: Весь мир, 2001. – 384 с.
79. Кинросс Лорд. Расцвет и упадок Османской империи/ Пер. с англ. М. Пальниковой. – М.: КРОН-ПРЕС, 1999. – 696 с.
80. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Государства и народы Евразийских степей: от древности к Новому времени. – СПб.: Петербургское востоковедение, 2009. – 432 с.
81. Козицький А.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-1999рр.). Курс лекцій. – Львів, 2000.
82. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.
83. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні відносини ХХ століття. – К., 1999.
84. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи. Світова політика. – К., 2001.
85. Крижанівська О.О.,Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К., 2006.
86. Крижанівський О.П. Історія стародавнього Сходу.- К.,1996.
87. Кузнецов Ю.Д., Навлицкая Г.Б., Сырицын И.М. История Японии: Для вузов.- М.,1988.
88. Кулагин В.М. Современная международная безопасность. – М., 2012.
89. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна. - СПб.: Александрия, 2008. - 398 с. – (Серия «Становление Европы»).
90. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
91. Мак-Нил У. В погоне за мощью. Технология, вооруженная сила и общество в XI – XX веках / Пер. с англ. Т. Ованнисяна; предисловие Г. Дерлугьяна; научная редакция и послесловие С. А. Нефедова — М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). — 456 с.: ил.
92. Мак-Нил У. Восхождение Запада: История человеческого сообщества. – К.: Ника-Центр; М.: Старклайт, 2004. – 1064 с.
93. Манькин А.С. Новая и Новейшая история стран Западной Европы и Америки. – М., 2004.

94. Мюллер А. История ислама: В 2 томах. - М., ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2006. – Т.1-2.
95. Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. – СПб., 2008.
96. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока. - М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. - (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). — 752 с.
97. Новая история стран Европы и Америки /Под ред. А.В.Адо. – М., 1986.
98. Новая история стран Европы и Америки. XVI-XIX века: В 3 частях / Под ред. А.М. Родригеса, М.В. Пономарева. – М., 2005. – Часть I.
99. Новая история стран Европы и Америки. Первый период / Под ред. Е.Е.Юровской и И.М.Кривогуза.- М.,1998.
100. Новая история. 1870-1918 гг. /Под ред. И.С.Галкина.- М.,1984.
101. Новейшая история стран Азии и Африки: В 3 частях / Под ред. А.М. Родригеса. – М., 2001.
102. Овсій І.О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року): Навч. посібник. – К.,2002.
103. Подаляк Н.Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII-XVII століть. – К., 2009.
104. Политические системы и политические культуры Востока / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2006.
105. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. – К., 2002-2003.
106. Пономарёв М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки: В 3 частях. – М., 2000.
107. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Курс лекцій. - К.,1997.
108. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний схід (XVIII – II половина XIX ст.): Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – 560 с.
109. Сарайва Ж.Э. История Португалии /Ж. Э. Сарайва ; Пер. с порт. - М.: Весь Мир, 2007 - 384 с. - (Национальная история).
110. Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – М., 1961 – 1976. – Т. 1-16.
111. Средневековая Европа глазами современников и историков: книга для чтения: В 5 частях. – М., 1995.
112. Уоллес-Хедрилл Дж.-М. Варварский Запад. Раннее Средневековье. – СПб., 2003.
113. Шергін С.О. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: історія і сучасність. – К., 1993.
114. Хейзинга Йохан. Осень Средневековья / Сост., предисл. и пер. с нидерл. Д. В. Сильвестрова; Коммент., указатели Д. Э. Харитоновича. - СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. — 768 с, ил.
115. Яровий В.І. Історія західних і південних слов'ян у XX столітті. Курс лекцій– К., 1996.
116. Яровий В.І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-ві - 90-ті роки 20 ст. Курс лекцій. – К., 1997.